

Decorațiile – între obiect de colecție și instrument de guvernare¹

Simion Câlția²

Abstract

Our study aims to analyse how orders and medals are perceived by collectors, and the consequences of this phenomenon. We will show that this impasse can only be overcome by understanding that decorations are not only objects of value, but first and foremost instruments of governance, conceived to convey prestige.

Keywords: orders, medals, collectors, institutions, prestige.

Fie că suntem istorici, muzeografi sau colecționari, suntem obișnuiți să privim decorațiile ca obiecte. Strălucitoare și prețioase, decorațiile se impun privirii prin lucrătură, prin valoarea metalului folosit sau prin culoarea translucidă și profundă a emailurilor.

Cu atât mai surprinzătoare a fost descoperirea unei cu totul alte perspective într-un text administrativ, fără nici un fel de veleitate academică: *Regulamentul pentru aplicarea Legii Vămilelor*, emis de ministerul de finanțe în 1942, adică într-o perioadă când controlul comerțului exterior și a circulației externe și interne a metalelor prețioase și a obiectelor realizate din aceste metale este deosebit de strict. În opinia funcționarilor ministerului decorațiile sunt „obiecte a căror valoare constă în însăși faptul acordării lor”³. Plecând de la aceste două poziții antitetice, decorația ca obiect și decorația ca suport al unui act oficial, vom încerca în paginile următoare să analizăm modul în care colecționarii privesc decorațiile, pentru ca apoi să propunem o altă interpretare a fenomenului.

Colecțiile seriale – o nouă modalitate de a colecționa

Caracterul serial al decorațiilor le clasează, tipologic, într-o anumită categorie de colecții (denumite în engleză *collectibles*). Aceste colecții sunt consecința revoluției industriale, mai precis a producției de serie și a standardizării. Numeroase obiecte cotidiene (de la veselă la unelte) chiar și atunci când erau produse în manufacturi, aveau mici diferențe inerente proceselor tehnologice prin care erau create. Treptat, transformările suferite de aceste procese tehnologice în secolul al XIX-lea duc la producerea unor serii de obiecte absolut identice, practic imposibil de deosebit între ele. De exemplu, farfuriile medievale și premoderne, modelate și apoi pictate de mână de olarul-țăran sau de meseriașul dintr-o manufactură de lux, au inevitabil mici diferențe care le fac unice. În epoca industrială, farfuriile sunt presate în matrițe și imprimate prin procedee mecanice, și astfel sunt create obiecte absolut identice, unul după altul. Același fenomen îl

¹ Mulțumirile noastre se îndreaptă către domnul Vlad Moș, al cărui ajutor a fost neprețuit în identificarea unor surse de informație altfel inaccesibile nouă, și către domnul dr. Tudor-Radu Tiron, ale cărui încurajări și sugestii sunt călduros apreciate.

² Conf. dr., Facultatea de Istorie, Universitatea din București, simioncaltia@hotmail.com.

³ Regulamentul 1942, *art. 34. § 2. alin. 3*, p. 6811. Câlția 2022b, p. 290.

observăm și în ceea ce privește decorațiile. Însemnele realizate în secolele XVII-XVIII sunt lucrate manual și adesea fiecare însemn era puternic personalizat prin execuție sau prin adăugarea de pietre prețioase. Acest fenomen era valabil în special în cazul ordinele importante (precum ordinul britanic al Jartierei, Sfântul Andrei rusesc sau Ordinul elefantului danez), dar se regăsește și la decorații mai puțin prestigioase. În secolul XX însemnele unei decorații devin mult mai uniforme, și în numeroase cazuri nu mai există elemente de fabricație care să distingă una de alta piese ale aceluiași ordin sau medalie.

Această uniformitate, care implică interșanjabilitatea obiectelor respective, a avut consecințe asupra modului în care acestea sunt colecționate. Un singur obiect dintr-o serie de obiecte identice este suficient într-o colecție. Pe de altă parte, numărul de obiecte colecționabile este în mod clar finit, chiar dacă uneori poate fi foarte mare. Acest lucru face ca o colecție de astfel de obiecte să poată fi „terminată”, colecționarul poate strânge tot ce a apărut într-un domeniu (de exemplu toate edițiile princeps ale operelor unui autor anume, sau toate cărțile poștale privitoare la o localitate). „Completarea” colecției devine astfel un obiectiv de atins, o țintă și în același timp, obiect de concurență între colecționari. Acest lucru este imposibil pentru colecțiile bazate pe obiecte neseriale, unice. Nimeni nu poate „completa” o colecție de tablouri, oricât de restrictiv ar construi limitele ei (un singur pictor, de exemplu), pentru că întotdeauna unele dintre ele au intrat deja în posesia unor muzee sau a altor colecționari. În cazul obiectelor seriale nu există această piedică, colecționarul poate găsi oricând un alt exemplar, identic și imposibil de deosebit față de cel al muzeului sau colecționarului concurent.

Consecința cea mai importantă a acestor transformări a reprezentat-o mutarea accentului de pe identificarea unor obiecte unice, eventual cu caracteristici (estetice, istorice, etc.) care să le confere o valoare sporită, pe „completarea” colecției. Elementul central, din punctul de vedere al colecționarului, a devenit caracterul finit și clar delimitat al colecției finale: există un număr de obiecte care trebuie dobândite, un „tablou al lui Mendeleev” al colecției care trebuie umplut, și atunci colecția este completă. În multe domenii apariția, în special în ultima jumătate de secol, a cataloagelor dedicate unor astfel de obiecte colecționabile⁴ a contribuit la accentuarea acestui trend. Catalogul stabilește limitele domeniului respectiv, în mod implicit dar nu mai puțin categoric. Caracterul tipărit îi dă, în ochii multor colecționari, un aer de autoritate oficială, validând astfel ideea unei colecții finite și stabilind obiectivul care trebuie atins de către colecționar.

Există o varietate foarte mare de colecții seriale. Unele dintre ele sunt considerate „clasice” datorită numărului mare de colecționari, prezenți în numeroase țări, și deoarece obiectele respective sunt colecționate de generații. Nu în ultimul rând, artefacte de acest tip sunt expuse în muzee, au făcut subiectul unor cataloage de specialitate, ceea ce dă impresia recunoașterii oficiale a valorii lor.

⁴ Fenomenul cataloagelor este mult mai vechi, în domeniul numismaticii astfel de instrumente, care își propun să ofer o imagine completă a fenomenului, existau deja cel târziu în secolul al XVIII-lea, cataloagele filatelice apar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Raritatea decorațiilor – principalul criteriu valoric pentru colecționarilor

Din punctul de vedere al reacțiilor și practicilor colecționarilor, decorațiile sunt foarte apropiate de filatelie și numismatică, cu care au caracteristici comune care nu se regăsesc la multe alte obiecte de colecție. Toate trei sunt emise de state, și legi specifice reglementează crearea și utilizarea lor, inclusiv interzicând falsificarea acestora și precizând pedepse pentru cei care încalcă legile respective⁵. Însă cea mai importantă caracteristică comună este reprezentată de caracterul serial al obiectelor colecționate, care, așa cum am văzut, duce la crearea unei „colecții ideale”, finite, care cuprinde toate timbrele, bancnotele monedele ori decorațiile unei țări, sau care ilustrează o temă anume. Și în aceste domenii există cataloage care au oferit colecționarului liste complete (sau presupus complete) ale domeniului respectiv, definind astfel limitele colecției și obiectivul de atins.

Lucrări care își propun să prezinte toate decorațiile europene apar încă din secolul al XVIII-lea⁶, dar fenomenul devine mult mai amplu în secolul al XIX-lea, când sunt tipărite cataloage sistematice care conțin fie doar ordinele prezente și trecute, la nivel mondial⁷, fie subiecte mai restrânse dar tratate în profunzime⁸. Unele dintre aceste lucrări au beneficiat de ediții succesive, uneori implicând și alți autori pe lângă cel original, cum este cazul cu medaliile britanice de război⁹. La începutul secolului XX apare un catalog care inventaria toate decorațiile (atât ordine cât și medalii) instituite până la momentul respectiv, inclusiv în state care dispăruseră între timp¹⁰. În a doua jumătate a secolului XX cel mai cunoscut catalog a fost cel al lui Jörg Nimmergut: *Orden Europas*, cu numeroase ediții¹¹ și care a exercitat o importantă influență asupra lumii colecționarilor, mai puțin în spațiul german unde acest rol a fost exercitat de catalogul *Deutsche Orden und Ehrenzeichen bis 1945*¹².

Toate aceste lucrări și cataloage prezintă decorațiile structurate pe categorii (cel mai adesea pe țări și, unde este cazul, împărțite apoi în ordine și medalii). Mai important, pretenția de exhaustivitate a întărit în mintea colecționarilor ideea unui domeniu finit, a unui „tabel” în care este clar de la bun început care sunt căsuțele care trebuie completate. Caracteristicile administrative ale decorațiilor – clase sau grade, variate (de pace, de război, de la un anumit suveran, etc.) – concretizate prin variații concrete ale însemnelor (dimensiunea, culoarea metalului aparent, aspectul

⁵ În Franța cel târziu la 1749 este promulgată o ordonanță interzicând portul ilegal al ordinului Sfântul Ludovic și stabilind pedepse severe (degradare militară, excluderea din nobilime și 20 de ani de închisoare). Guimarães 2014, p. 18.

⁶ Schoonebeeck, 1699.

⁷ De exemplu: Lawrence-Archer 1887; Gritzner 1893.

⁸ Ruo 1832; Nicholas 1842, etc.

⁹ Carter 1851. Carter, Long 1893.

¹⁰ Trost 1910.

¹¹ Nimmergut 1981; Nimmergut 1991; Nimmergut 1997a; Nimmergut 2003; Nimmergut 2007.

¹² Nimmergut 1977; Nimmergut 1979; Nimmergut 1985; Nimmergut 1992; Nimmergut 1997b; Nimmergut 2008; Nimmergut, Scharfenberg 2010; Nimmergut, Nimmergut 2012, cu ediții succesive în 2014, 2017, 2019 și 2021; Nimmergut, Nimmergut, Autengruber 2023.

panglicii, modificarea cifrului suveranului ori adăugarea de spade, coroane, barete etc.) sunt esențiale în compunerea tabelului, în structurarea colecției. Colecționarul nu se mulțumește să aibă o singură piesă dintr-un ordin sau medalie. El trebuie să posede fiecare clasă a decorației respective. Dacă ordinul avea mai multe variante (de la suverani diferiți, sau din diverse epoci¹³, numărul de însemne crește rapid, deoarece pentru fiecare variantă în parte trebuie colecționate toate clasele.

Ordinul „Steaua României” este un bun exemplu. La înființare în 1877, ordinul a avut 5 clase¹⁴, fiecare cu două variante (civili și militari), la care se adaugă peste mai puțin de un an o variantă conferită doar pentru militari pe timp de război¹⁵, iar în timpul Primului Război Mondial o altă versiune conferită pentru fapte de arme „săvârșite pe însuși câmpul de luptă” și diferențiată prin panglică¹⁶, ceea ce duce numărul total de „piese” care trebuie colecționate la 24 (gradele mari erau compuse din câte două însemne). În timpul domniei lui Carol al II-lea sunt modificate însemnele ordinului „Steaua României”, pentru toate clasele și variantele amintite mai sus, iar în 1937 este înființată o nouă clasă a ordinului¹⁷, ceea ce mai mult decât dublează numărul total de „piese” necesare pentru a avea colecția completă.

Raritate sau istorie?

Acest mod de a privi colecția, ca pe un tablou de completat, mai are două consecințe. Nu toate însemnele sunt la fel de frecvente. În legea inițială a ordinului „Steaua României”, gradele aveau tot mai puțini membrii pe măsură ce avansai în ierarhie, celor 500 de cavaleri le corespundea doar 20 de Mari Cruci¹⁸. Însă majoritatea colecționarilor visează să aibă toate gradele. În consecință, însemnele mai rare, dificil de obținut, devin mai căutate, ceea ce le face mai valoroase în ochii colecționarilor. Deoarece și negustorii percep (și speculează) această logică, costul achiziționării variantelor unei decorații este cu atât mai ridicat cu cât sunt mai greu de obținut. Astfel, prețurile semnificative asociate pieselor greu de găsit întăresc în mintea colecționarilor ideea că valoarea unei decorații este legată în principal (dacă nu chiar exclusiv) de raritatea ei.

¹³ Legiunea de Onoare a cunoscut numeroase transformări ale însemnelor, în raport direct cu evoluțiile politice ale statului francez. Primele modificări au loc chiar sub fondatorul ordinului, Napoleon I, iar ultimele au loc odată cu instaurarea Republicii a V-a. Chefdebien, Coullaré, Vergennes, Wodey 2005.

¹⁴ Clasele inițiale erau: Cavaler, Ofițer, Comandor, Mare Ofițer și Mare Cruce. Decretul 1877, p. 3159-60. Câlția 2022a, p. 47. În 1937 a fost înființat un alt grad, numit Clasa I dar plasat între gradele de Mare Ofițer și Mare Cruce. Marinescu 1976, p. 146-147.

¹⁵ Decretul 1878, p. 1061. Câlția 2022a, p. 58.

¹⁶ Decretul 1918a, p. 131. Câlția 2022a, p. 248-249. Această ultimă versiune avea o panglică identică cu cea a medaliei „Virtutea Militară” și inițial se putea acorda doar în primele trei grade: Cavaler, Ofițer și Comandor. Începând cu 1941 și gradele de Mare Ofițer, Clasa I și Mare Cruce puteau fi conferite cu panglică de „Virtutea Militară”. Anexa 1941, p. 3844-45. Câlția 2022b, p. 265.

¹⁷ Marinescu 1974, p. 245; Marinescu 1976, p. 146-147.

¹⁸ Decretul 1877, p. 3159-60. Câlția 2022a, p. 47.

Cea de a doua consecință a acestui mod de a gândi colecția – cel al „tabloului” care trebuie completat – are efecte și mai grave. Decorațiile sunt reduse la obiecte seriale similare, interșanjabile. Persoana care le-a primit și purtat dispare, este nerelevantă în această logică. Faptele strălucite, meritele individuale pentru care a fost conferit un însemn nu mai au nici o importanță pentru colecționarul care vede doar o „piesă” ce-i va completa un loc gol în panoplie. Lipsa de interes pentru cel decorat a condus la „anonimizarea” însemnelor care circulă pe piața decorațiilor. În marea majoritate a cazurilor este imposibil astăzi să mai aflăm cui au fost conferite respectivele decorații, ceea ce duce automat la pierderea istoriei, la uitarea meritelor pe care respectiva distincție era chemată să le evidențieze. Ținând cont de această mentalitate înțelegem mai ușor de ce, ori de câte ori au fost oferite spre vânzare decorații aparținând aceleiași persoane interesul pentru cumpărarea întregului ansamblu a fost foarte redus și decorațiile s-au risipit în patru zări. Reacția colecționarilor în fața unor asemenea ansambluri este inversă celei normale: ei nu văd valoarea sporită de istoria comună a acestor piese, ci doar complicațiile generate de suprapunerile cu căsuțele deja completate din propriul tabel, eventual oportunități de schimb pentru „dubluri”.

Colecționarii români de decorații sunt, cu rare excepții, interesați doar de a completa o „panoplie”. Cum varietatea tipologică e limitată, mai ales comparativ cu alte obiecte colecționabile (plachete, monede, bancnote, timbre, cărți poștale, etc.), tabelul oficial este extins prin crearea unor subvariante, întotdeauna cu raritate mai mare. Crearea unor noi categorii în funcție de gravorul sau bijutierul care a realizat însemnele¹⁹ este cea mai răspândită metodă, și una din puținele care au o justificare și o legitimitate.

Goana după raritate duce la tot felul de denaturări, similare fenomenului binecunoscut din lumea filatelică, unde timbrele cu erori sunt aproape invariabil mai scumpe decât cele corecte. Echivalentul faleristic are la bază vanitatea unor decorați din vremurile trecute, care și-au comandat medaliile și uneori și ordinele primite nu în metalul prevăzut de regulamente ci într-unul mai prețios, înlocuind argintul cu aurul iar bronzul sau tombacul medaliilor cu argintul. Evident dorința colecționarilor de a avea o „piesă” care să se deosebească prin ceva între miile de alte însemne de același fel este susținută de negustori, care speculând atracția, fascinația exercitată de raritate se grăbesc să pretindă un preț mai mare pe orice decorație care în realitate pur și simplu nu respectă regulile.

¹⁹ Deoarece în cazul decorațiilor civile, în majoritatea țărilor și cazurilor, cei decorați primeau doar brevetul, piesele erau comandate diversilor bijutieri autorizați, ceea ce rezulta în minore diferențe de aspect; unele dintre medalii sau (mai rara) ordine poartă semnătura gravorului sau marca casei de bijutieri care le-a realizat. Același lucru s-a întâmplat și cu unele medalii care au fost conferite perioade lungi de timp, ceea ce a dus la crearea unor noi matrițe, așa cum este cazul cu Virtutea Militară de Război. Au existat situații în care numărul mare de medalii comandate nu a putut fi executat de o singură casă de bijutieri în termenele dorite, și autoritățile au făcut apel și la alți fabricanți, cum s-a întâmplat în 1906 cu Medalia Jubiliară. Marinescu 1980, p. 291.

Steaua României pentru militari străini

Uneori în jurul unor asemenea „piese” rar întâlnite se nasc adevărate povești, care fac dificilă înțelegerea fenomenelor care au dus la crearea acestor însemne.

Un bun exemplu este reprezentat de Steaua României cu două rânduri de spade: unul între coroana care surmontează decorația și restul însemnului, și altă pereche de spade încrucișate peste însemn [vezi *Imaginea 1*]. Această decorație diferă atât de modelul pentru militari pe timp de război, care are doar un rând de spade încrucișate peste însemn [vezi *Imaginea 2*], cât și de modelul pentru militari pe timp de pace, care are doar spade încrucișate sub coroana care surmontează însemnul [vezi *Imaginea 3*]. Conform ideilor ce circulă printre anticari și colecționari, este vorba de un model foarte rar care ar fi fost acordat numai ofițerilor (sau militarilor) străini în cel de Al Doilea Război Mondial.

Imaginea 1: Ordinul Steaua României cu două rânduri de spade, avers.

Imaginea 2: Ordinul Steaua României model 1932, pentru militari pe timp de

Imaginea 3: Ordinul Steaua României model 1938, pentru militari pe timp de război.

Suspiciunile noastre au fost generate de practica faleristică specifică României în perioada monarhiei, în care nu au existat decorații, de orice nivel, care să fie conferite doar străinilor. Întotdeauna meritele avute de cetățeni ai altor state au fost recompensate de autoritățile românești cu aceleași ordine și medalii cu care recompensau meritele echivalente ale propriilor cetățeni. În 1881, când a fost dezbătută în parlament înființarea ordinului Coroana României, necesitatea de a decora străinii a fost unul din argumentele folosite pentru a convinge deputații să accepte instituirea unei noi distincții²⁰, ordinul însă a fost de la bun început conferit și românilor, care au constituit mereu marea majoritate a celor decorați. Legile și

²⁰ Câlția 2013, p. 244.

regulamentele succesive privitoare la ordinul Coroana României, care precizau în detaliu toate diferențele dintre clase și modele, nu au statuat niciodată că cetățenii străini primeau altfel de însemne, deși decorarea lor fusese unul din motivele instituirii ordinului. În afara României au existat cazuri, foarte rare, de decorații care se puteau conferi doar străinilor, ele însă au aparținut unor state extraeuropene și sunt un fenomen specific mai curând secolului al XIX-lea²¹.

Ne-am propus să investigăm dacă Steaua României cu două rânduri de spade a fost vreodată instituită de statul român, și dacă nu să încercăm să înțelegem în ce context a apărut o astfel de „piesă”.

Cea mai importantă direcție, decisivă, a fost cea legislativă. În România modernă, o decorație sau o clasă, un model al ei nu puteau exista decât dacă au parcurs tot procesul legislativ. În perioada celui de Al Doilea Război Mondial dispariția parlamentului scurtează acest traiect, dar în continuare decorațiile nu pot fi înființate decât prin decret semnat de rege²² și contrasemnat de unul sau mai mulți miniștrii și publicat în „Monitorul Oficial”²³. Fără acest ultim pas nu avem de-a face cu o decorație, ci fie cu un proiect, fie cu o altă categorie de însemne (de exemplu insignele sergenților de stradă). Ori nu există nici un decret în „Monitorul Oficial” care să înființeze o asemenea categorie a ordinului „Steaua României”.

Pentru a înțelege mai bine procedura prin care în timpul celui de Al Doilea Război Mondial erau modificate decorațiile existente, creându-se noi categorii sau clase, ne vom raporta la instituirea a două categorii de elemente destinate a fi adăugate decorațiilor existente. Este vorba despre baretele noi pentru medalia „Cruciada împotriva Comunismului”, create după instituirea acestei decorații²⁴, și despre însemnul „Frunza de stejar”. Acesta din urmă se conferea ofițerilor care erau deja decorați cu ordinele „Steaua României” de război cu panglică de „Virtute Militară” sau „Coroana României” de război cu panglică de „Virtute Militară”, precum și subofițerilor și trupei care erau deja decorați cu medalii de război²⁵. Ambele categorii de elemente sunt înființate prin decrete regale, semnate de Mihai I și contrasemnate de președintele Consiliului de Miniștri și de ministrul de război. Această practică nu face decât să continue o realitate legislativă la fel de veche ca sistemul românesc de decorații. Un bun exemplu îl constituie înființarea unor barete suplimentare pentru „Crucea comemorativă a războiului 1916-1918”, în anii de după instituirea acestei medalii, care s-a realizat prin decrete regale publicate în „Monitorul Oficial”²⁶. Dacă ar fi existat o variantă cu două rânduri de spade a

²¹ Lawrence-Archer 1887, p. 253. Schultze 1855, vol. II, p. 764.

²² Legea 1940, p. 5275; Câlția 2022b, p. 249. Articolul al II-lea punctul c) prevede: „Regele exercită următoarele prerogative regale: ... c) El conferă decorațiunile române”.

²³ Anexa 1942, p. 2940-2941; Câlția 2022b, p. 282-284. Anexa 1944, p. 583-584; Câlția, Simion 2022b, p. 331-333.

²⁴ Înființarea baretei „Marea Neagră”. Decretul 1942, p. 6549; Câlția 2022b, p. 289-290.

²⁵ Instituirea distincției „Frunza de Stejar”. Decretul 1943, p. 6782; Câlția 2022b, p. 317-319.

²⁶ Decretul 1918b, p. 1258-59; Câlția 2022b, p. 249-252. Decretul 1919, p. 9596; Câlția 2022b, p. 253-254. Decretul 1920, p. 7916-17; Câlția 2022b, p. 258-259. Decretul 1927, p. 10026; Câlția 2022b, p. 281-282.

ordinului „Steaua României”, în mod cert ea ar fi trebuit înființată tot printr-un decret regal publicat în „Monitorul Oficial”.

Poate chiar mai importante pentru demersul nostru sunt reglementările care stabilesc, în detaliu, pe clase și categorii, ce decorații pot fi conferite pe timp de război. Cel mai important act normativ este *Regulamentul legii ordinelor și medaliilor naționale, conferite în timp de război*, din 19 decembrie 1938²⁷. Acest regulament a format baza de referință pentru modificările introduse în timpul celui de Al Doilea Război Mondial. El descrie în detaliu, pentru fiecare grad în parte, forma și dimensiunile însemnelor de război, pentru a înlătura orice posibilă confuzie este completat cu fotografii ale fiecărui grad. Steaua României cu două rânduri de spade nu este pomenită în acest act normativ. Acest regulament a fost modificat în mai multe rânduri în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, și nici unul dintre aceste decrete nu introduce un model al Stelei Românei cu două rânduri de spade²⁸.

Mai există două acte normative, care, fără a discuta în detaliu forma însemnelor, stabilesc o corespondență între meritele celor decorați și distincția primită, stabilind cu exactitate ce clasă și ce versiune a ordinelor de război (inclusiv Steaua României) trebuie acordată. Primul dintre ele a fost emis în 1937²⁹. Istoricul Floricel Marinescu explica apariția acestui decret prin numărul mare de însemne de război existente la momentul respectiv³⁰. Am adăuga că multe dintre acestea erau relativ noi. În consecință, sistemul de decorații de război pe care îl aveau la dispoziție comandanții pentru a recompensa și stimula subordonații diferea în 1937 de o manieră semnificativă față de cel existent în 1914-1919 (și cu care respectivii comandanți se familiarizaseră în timpul Primului Război Mondial). Decretul din 1937 nu face referiri nici la Steaua României cu două rânduri de spade, nici la vreo decorație care urma să se acorde doar străinilor. După abdicarea lui Carol al II-lea regimul antonescian, în cadrul politicii de *damnatio memoriae* a eliminat din sistemul românesc de decorații orice referire la fostul suveran, încetând acordarea ordinelor personale ale suveranului și eliminând chipul și cifra fostului rege de pe însemnele rămase. În acest context actul normativ menționat mai sus este modificat printr-un decret promulgat la 30 iunie 1941³¹. Dispariția multora dintre însemnele create în timpul domniei lui Carol al II-lea a făcut ca Steaua României să revină în poziția avută în timpul Primului Război Mondial; conform decretului versiunea „cu spade și panglică de Virtutea Militară” era inferioară doar ordinului Mihai Viteazul. Nici acest decret nu menționează o variantă a ordinului Steaua României cu două rânduri de spade, nici nu creează categorii distincte pentru străini pentru vreuna din distincțiile reglementate.

²⁷ Regulamentul 1938, p. 6070-6109; Câlția 2022b, p. 157-202.

²⁸ Regulamentul 1939, p. 734-736; Câlția 2022b, p. 204-207. Regulamentul 1941, p. 6688-6689; Câlția 2022b, p. 269-271.

²⁹ Anexa 1937, p. 9286-9287; Câlția 2022b, p. 138-141.

³⁰ Marinescu 1974, p. 256.

³¹ Anexa 1941, p. 3844-45; Câlția 2022b, p. 262-266.

Un ultim argument în analiza legislativă a acestui însemn a fost oferit de decretele de conferire a decorațiilor, publicate în „Monitorul Oficial”. Acestea conțineau întotdeauna numele decorației, clasa și varianta (de pace, de pace pentru militari, de război, de război cu panglică de „Virtutea Militară”). Chiar și conferirea unui accesoriu aparent minor, cum este „Frunza de Stejar”, este publicată în „Monitorul Oficial”³². Menționarea acestor detalii în decretele de conferire era esențială din punct de vedere legal, deoarece aceste decrete stabileau ce are dreptul să poarte cel decorat, iar brevetele pe care aceștia le primeau se realizau pe baza acestor decrete. Până acum nu a fost identificat nici un decret de conferire care să menționeze ordinul „Steaua României” de război cu două rânduri de spade, sau vreo distincție românească care să aibă o variantă pentru străini diferită de varianta pentru români!

Mai trebuie menționat și un argument circumstanțial. Începând cu 1916 (când este înființată versiunea de război a ordinului Coroana României”³³), pe timp de război, ordinele „Steaua României” și „Coroana României” sunt tratate la fel de legiuitor, orice modificare aplicată uneia dintre ele se regăsește și la cealaltă. Fie că este vorba de introducerea în 1918 a panglicii de „Virtute Militară” pentru acțiuni săvârșite pe câmpul de luptă³⁴ sau de instituirea „Frunzei de stejar” în 1943³⁵ ambele ordine sunt modificate în același timp, prin același decret, și beneficiază de un tratament similar. Spre deosebire de cazul ordinului Steaua României cu două rânduri de spade, discutat mai sus, nu au fost până acum identificate însemne ale ordinului „Coroana României” cu două rânduri de spade (peste însemn și sub coroană), și nici fotografii cu militari purtând un asemenea însemn.

În condițiile în care, din punct de vedere legal, Steaua României cu două rânduri de spade nu a fost instituită, cum se explică existența unor astfel de însemne, atestată și de fotografii înfățișând un ofițer german purtând un astfel de exemplar? În opinia noastră, este vorba cel mai probabil de o eroare a bijutierului care a fabricat însemnele respective.

Ori cât ar părea de ciudat, în ciuda unor texte de lege foarte clare, stabilind cu precizie aspectul însemnelor, au existat cazuri în care au fost fabricate și purtate decorații care nu se conformau modelului oficial. La nivel european fenomenul a fost comun în secolele XV-XVIII, el a devenit mult mai rar începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pe măsură ce autoritățile de resort impun celor decorați să se conformeze regulilor oficiale. Însă cazurile de decorații neregulamentare nu au dispărut cu totul. În 1906 locotenentul Antoniu din regimentul „Mihai-Viteazu” nr. 6, cu reședința în București³⁶, este surprins la Teatrul Național din capitală „purtând Medalia Jubiliară Carol I cu panglica în

³² Monitorul 1944a, p. 1029-1030. Monitorul 1944b, p. 3253-3254. Monitorul 1944c, p. 6879-6880. Monitorul 1945a, p. 4862-4864. Monitorul 1945b, p. 3332-3335; etc.

³³ Decretul 1916, art. IV, p. 6441; Câlția, 2022a, p. 234.

³⁴ Decretul 1918a, p. 131. Câlția, 2022a, p. 248-249.

³⁵ Decretul 1943, p. 6782; Câlția 2022b, p. 317-319.

³⁶ În Anuarul armatei nu sunt menționate late decorații în dreptul respectivului ofițer. Anuarul 1908, p. 38 și 111.

formă triunghiulară³⁷ iar medalia poleită” [*subliniat în original – n.n.*], ceea ce a dus la o admonestare oficială, redactată de către Ministerul Afacerilor Străine și pusă „în atențiunea tuturor comandamentelor” cărora i se cerea să fie mai atente cu modul în care militarii poartă decorațiile³⁸. Nu trebuie să credem că civilii purtau întotdeauna decorațiile respectând litera regulamentelor³⁹. Chiar și unii fabricanți de decorații produceau însemne care nu se conformau modelului oficial, ceea ce a impus Ministerului Afacerilor Străine să interzică fabricarea însemnelor de către cei care nu erau autorizați de minister⁴⁰, și să reitereze obligația fabricanților autorizați de a respecta aspectul însemnelor și panglicilor stabilit prin statutele decorațiilor respective⁴¹.

În străinătate, fabricanții de decorații aveau la dispoziție mai puține informații despre ordinele românești și erorile treceau mult mai ușor neobservate. Dacă adăugăm haosul inerent celui de Al Doilea Război Mondial, și faptul binecunoscut că în timp de război toate aspectele formale devin secundare (evidențiat foarte bine prin schimbarea atitudinii față de portul unor uniforme nereglementare, dar adaptate nevoilor de pe front), devine ușor de înțeles cum asemenea exemplare s-au putut strecura neobservate în epocă.

De ce însă această eroare particulară? Deoarece însemnele în cauză par să provină din spațiul german, supozițiile noastre se leagă de modul de funcționare al sistemului prusac de decorații. Ordinilor instituite de acest stat li se puteau adăuga, după caz și pe baza unor reguli oficiale bine precizate, spade, frunze de stejar sau alte accesorii între însemn și coroana care îl surmonta, de obicei pentru a evidenția merite suplimentare. Această practică continuă și în perioada celui de Al III-lea Reich. Între 1939 și 1944 Crucii de Cavaler a Crucii de Fier i-au fost adăugate frunze de stejar (încă de la reînființarea ei în 1939) apoi săbii și frunze de stejar (1941), săbii, frunze de stejar și diamante (1941), frunze de stejar de aur, săbii și diamante (1944), toate deasupra însemnului⁴². Bănuim că această practică a putut influența bijutierul respectiv, care, atunci când a confecționat însemnele Stelei României a adăugat modelului de război, cu spadele încrucișate peste însemn, încă un rând de spade situate deasupra însemnului, sub coroana care îl surmonta.

Pe baza tuturor acestor argumente, și mai ales ținând cont de procesul legislativ prin care erau instituite decorațiile și toate variantele lor în epocă, putem conchide fără nici un dubiu că Steaua României cu două rânduri de spade nu a fost

³⁷ Pentru formele corecte ale panglicilor românești a se vedea abundant ilustratul articol: Boboescu 2022, p. 284-302.

³⁸ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond M.A.E. – Cancelaria Ordinilor, dosar 571/1877, f. 84.

³⁹ Ministerul 1906a, p. 5060; Câlția 2022a, p. 167. Ministerul 1906b, p. 7950; Câlția 2022a, p. 198.

⁴⁰ Decretul 1906, art. 9, p. 7426-29; Câlția 2022a, p. 137. Ministerul 1906c, p. 1301; Câlția 2022a, p. 161. Decretul 1913, art. 7, p. 8401-02; Câlția 2022a, p. 227. Anunț 1914, p. 13180; Câlția 2022a, p. 230-231. Regulamentul 1930, art. 15, p. 5186-5188; Câlția 2022b, p. 39. Regulamentul 1932, art. 44, p. 4266-4269; Câlția 2022b, p. 95. Etc.

⁴¹ Ministerul 1906d, p. 7950; Câlția, 2022a, p. 199.

⁴² Williamson 1984, p. 67, 120, 130-131 și 145.

înființată niciodată. Deoarece documente fotografice demonstrează că însemnul a fost purtat în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, înclinăm să considerăm că este vorba de o eroare de fabricație, care, așa cum am demonstrat, era departe de a fi o situație de neîntâlnit.

Fals și autentic în faleristică

Acest exemplu ne îndreaptă spre o întrebare mai generală: ce este autentic și ce este fals în faleristică. Spre deosebire de alte domenii (numismatică, filatelie, etc.) răspunsul nu este la fel de simplu, și mai ales este mult mai dificil de aplicat în practică. O deosebire esențială complică situația decorațiilor. Timbrele sau bancnotele se transformă din simple bucăți de hârtie, cu imagini pe ele, în purtătoare de valoare prin însăși actul emiterii lor, care din rațiuni de siguranță este strâns asociat cu cel al tipăririi. În cazurile menționate mai sus, autenticitatea este dată de emițător și protejată prin diverse procedee tehnologice. Este aceasta și situația decorațiilor ? La o privire rapidă am fi tentați să spunem că da: și ele sunt înființate de către stat (cel puțin în cazul care ne interesează – cel al României moderne), statul reglementează în detaliu forma și aspectul, modul de conferire și portul lor. Ca și în cazurile de mai sus, interdicții și pedepse sancționează încălcarea acestor reguli.

În cazul decorațiilor momentul fundamental este cel al conferirii, care niciodată nu coincide cu momentul fabricării piesei în cauză. Fie piesele respective sunt deja confecționate și acordate odată cu brevetul (cazul decorărilor proprio-motu, al decorațiilor de război, al celor conferite străinilor, etc.), fie cel decorat primește doar brevetul și își cumpără sau comandă mai târziu la un bijutier autorizat însemnele. Piesele conferite de suveran și în general cele acordate prin intermediul instituțiilor statului au o anumită uniformitate a execuției: sunt fabricate de Monetăria Statului sau un număr restrâns de bijutieri români sau străini⁴³, ceea ce le conferă caracteristici fizice seriale și verificabile. În schimb piesele comandate la bijutieri privați sunt diferite atât de exemplarele comandate de autorități cât și între ele. Unii dintre bijutieri, cu o producție mai importantă, păstrându-se cu scrupulozitate în limitele definite de legi și regulamente au reușit să imprime o notă personală însemnelor create de ei, cum sunt de exemplu piesele ordinului „Steaua României”, model 1877, create de casa Resch, pe care un ochi cu o anumită experiență le poate recunoaște ușor. Datorită practicii mai sus amintite prin care celui decorat i se acorda doar brevetul, nu putem considera autentice doar exemplarele comandate de către autorități sau executate de instituții ale statului, fără a transforma abuziv în falsuri majoritatea ordinelor și o bună parte a medaliilor conferite pe timp de pace românilor. În concluzie, metodele folosite pentru a stabili autenticitatea în numismatică sau filatelie, și care se bazează pe analiza fizică și eventual chimică a respectivelor obiecte, nu sunt decât parțial și limitat aplicabile domeniului faleristicii.

⁴³ Casele de bijutieri Resch și Weiss din București, Telge din Berlin, etc.

Situația este complicată și de practica existentă în epocă, de a poseda mai multe exemplare ale unora dintre decorațiile pe care cineva le-a primit. La prima vedere pare cu totul improbabil ca o persoană să își comande două însemne identice sau să-și comande un însemn la un bijutier în cazul în care a primit deja unul în momentul în care i s-a conferit decorația respectivă. Ambele situații sunt atestate documentar în Europa, și mă voi rezuma să prezint doar câte un caz din fiecare. Regele Marii Britanii George al IV, cunoscut pentru vanitatea sa și pentru pasiunea pentru ținute strălucitoare, a lăsat la moarte nu mai puțin de 55 de exemplare diferite ale „Ordinului Jartierei” (nu ne putem abține să subliniem că ordinul avea doar 26 de membri)⁴⁴. Este imposibil de stabilit câte dintre ele erau păstrate pentru a fi purtate de către suveran și câte pentru a fi date mai departe unor noi cavaleri⁴⁵, cu atât mai mult cât cele două practici nu se excludeau nicidecum. În timpul celui de Al Doilea Război Mondial, era o practică curentă între cei decorați cu crucea de cavaler a „Crucii de Fier” să lase acasă exemplarul original și să-și comande un altul pe care să-l ia cu ei pe front⁴⁶ (ca și în cazul ordinului „Mihai Viteazul”, portul „Crucii de Fier” era obligatoriu la o foarte mare varietate de ținute, inclusiv de campanie).

În cazul persoanelor cu funcții oficiale, practica purtării decorațiilor era ea însăși un mobil pentru achiziționarea unui al doilea exemplar din unele însemne. Analizând fotografiile înfățișându-i pe Ferdinand sau Carol al II-lea se poate observa că anumite decorații apar atât purtate individual, cât și prinse în baretă. Modul de confecționare a baretelor⁴⁷, în epocă, făcea practic imposibilă scoaterea panglicii și în unele cazuri chiar a însemnului, și de aici necesitatea de a avea două exemplare: unul pentru inclus în baretă și unul pentru momentele în care se purtau un număr redus de decorații. Fenomenul nu este limitat la capetele încoronate. În cazul ofițerilor, regulamentele îi obligau să poarte decorațiile în grade mici (ofițeri, cavaleri, cruci și medalii) prinse într-o placă, dar în același timp le impuneau ca la anumite ținute să poarte doar ordinul Mihai Viteazul⁴⁸. Răspândirea pe care a avut-o în epocă practica comandării decorațiilor în două exemplare este imposibil de

⁴⁴ <http://www.royal.gov.uk/MonarchUK/Honours/OrderoftheGarter/OrderoftheGarter.aspx>, consultat la 18.01.2012

⁴⁵ Cazul decorării lui Wellington, la sfârșitul războaielor napoleoniene, este un bun exemplu pentru ambele practici. „At a dinner at the Palace today, the King took off from his own neck the George formerly worn by the Duke of Marlborough, and gave it to the Duke of Wellington, as the only person worthy to wear it.” Ducele de Marlborough a fost cel mai important general englez în secolul care precede războaiele napoleoniene, oferindu-i însemnul purtat cândva de acesta suveranul britanic subliniază public valoarea excepțională a meritelor lui Wellington. Colchester 1861, vol. III, p. 395.

⁴⁶ Williamson 1984, p. 93, 114, 120-122, 130-131, 155 și 159-160.

⁴⁷ Au existat și barete construite astfel încât decorațiile să poată fi scoase și purtate individual, ele par să fie însă cazuri excepționale, extrem de rare. Mulțumim domnului Emil Boboescu, care a avut amabilitatea să ne semnaleze unicul exemplar de acest fel identificat până acum, existent în colecția Muzeului Militar Național.

⁴⁸ Regulamentul 1940, p. 6357-6359; Călția 2022b, p. 252-257. Vezi și Circulara 1942, p. 1308; Călția 2022b, p. 279-280. Regulament 1944, p. 7188-89; Călția 2022b, p. 344-347. Regulamentul 1945, p. 6883-86; Călția 2022b, p. 360-367.

cuantificat astăzi, în special pentru spațiul românesc; putem presupune doar că ea era mai prezentă în rândul celor avuți și în special în cazul persoanelor cu funcții oficiale.

Imaginea 4: Regele Ferdinand I – se poate observa baretă compactă, cu numeroase decorații. Prima decorație montată în baretă este ordinul Mihai Viteazul clasa a III-a.

Imaginea 5: Regele Ferdinand I – se distinge ordine în grad de cavaler și cruci de război prinse individual pe piept, primul la începutul rândului este din nou ordinul Mihai Viteazul clasa a III-a.

Imaginea 6: Baretă de decorații, avers.

Imaginea 7: Baretă de decorații, revers. Se poate vedea că decorațiile nu puteau fi scoase din baretă fără a o dezasambla.

Este evident că nu putem considera autentic doar unul dintre însemnele identice posedate de o persoană, cu atât mai mult cu cât toate au fost purtate. Dar cazul decorațiilor Regatului României ne oferă situații chiar și mai dificile: este autentică o decorație conferită pentru fapte de arme din Al Doilea Război Mondial, dar fabricată la începutul anilor '90 pentru a înlocui exemplarul „de epocă” (pierdut, rămas în casele din care mulți au fost dați afară în toiul nopții, confiscat de securitate sau aruncat de frică?)⁴⁹ De ce este mai puțin original un însemn pe care una și aceeași persoană și l-a comandat în anii '90 decât același însemn comandat în anii '40? Situația prezentată aici nu este specifică doar României. În Germania de Vest, începând cu anul 1957, a fost permis portul decorațiilor conferite în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, cu condiția de a nu avea nici un fel de însemne naziste pe ele. Prin urmare unii militari au modificat Crucea de Fier, înlăturând zvastica de pe avers (prin pilire sau alte metode) pentru a o putea purta; ceva mai târziu firmele producătoare de decorații din R.F.G. au început să ofere la vânzare Cruci de Fier fără zvastică. Ambele variante ale Crucii de Fier (cu zvastică și fără) reprezintă momente din istoria Germaniei, și trebuie considerate ca originale, deoarece au fost purtate de cei cărora le-au fost conferite⁵⁰.

Inversând perspectiva, poate fi considerată decorație un însemn, fie el și fabricat de Monetăria Națională, dacă nu a fost niciodată conferit? Este el „autentic”? Toate aceste întrebări ne obligă la o schimbare de perspectivă. Pentru

⁴⁹ Dan Casassovici: *Familia Casassovici 1810-1976. Cinci generații în România*, Vremea, București, 2014, p. 210 și 223.

⁵⁰ Williamson 1984, p. 156-157.

că de fapt ezitățile și confuziile pe care le-am inventariat mai sus au fost posibile datorită unui răspuns incomplet și chiar incorect la întrebarea fundamentală: ce sunt decorațiile?

Caracterul instituțional al decorației

Contrar a ceea ce am putea crede ascultând discursurile produse de colecționari, anticari, și uneori chiar de specialiști, decorațiile sunt, înainte de toate instrumente de guvernare. Caracterul instituțional al decorațiilor este fundamental, și fără a înțelege acest lucru orice încercare de analiză, fie ea cât de punctuală, este sortită eșecului. Demonstrația a fost făcută de mult și de multe ori în lumea occidentală, ne vom mărgini să amintim aici doar cartea lui Boulton pentru lumea medievală, ce a lui Antti Matikkala pentru Anglia secolelor 17-18, sau analizele lui Olivier Ihl sau Melvin Charles Smith pentru decorațiile lumii moderne⁵¹. Odată cu evoluția societății, multe dintre caracteristicile decorațiilor s-au schimbat, uneori de o manieră radicală. Ceea ce a rămas constant a fost rolul lor de instrumente de guvernare, de la Ordinul Jartierei la cea mai modestă medalie a secolului 20, trecând prin acele „jucărioare” de care vorbește Napoleon în celebrul său discurs la înființarea Legiunii de Onoare⁵² sau „panglicile” pomenite de Kogălniceanu într-un context asemănător⁵³.

Decorația este o formă condensată de prestigiu. Nu este orice fel de prestigiu: este un prestigiu formalizat, codificat, construit și transmis de o autoritate, care ajunge încă din epoca premodernă să se identifice cu autoritatea statului. Decorația este semnul unei relații simbiotice, a unui joc chiar mai complicat, prin care autoritatea suverană, marcându-i în mod public pe cei mai merituoși dintre supușii săi, își crește propriul prestigiu prin asocierea cu o elită conturată de ea însăși. Privit în această lumină, însemnul decorației nu este decât suportul material al unei idei, forma fizică prin care este făcut vizibil transferul de prestigiu dinspre autoritate către cel decorat.

De altfel în primele secole după apariția ordinelor de decorații însemnele sunt secundare. Într-o lume redusă numeric, cum este aristocrația statelor din Europa Occidentală, în care toți se cunosc între ei și știu tot ce este de știut unul despre celălalt, ceea ce contează este ceremonia simbolică a primirii în ordin. Prestigiul asociat apartenenței la o asemenea instituție are multe alte căi de transmitere, sensibil mai eficiente decât portul unei podoabe suplimentare la costumele destul de împodobite ale epocii. Însemnele ordinelor sunt departe de a fi clar definite, iar portul lor aleatoriu, și uneori neglijat chiar de către cei decorați, ceea ce face ca în statutele ordinelor medievale să fie prevăzute sancțiuni pentru cavalerii care nu purtau respectivele însemne⁵⁴. Abia în secolele 17-18 însemnele încep treptat să dobândească importanța cu care suntem azi obișnuiți. În secolele 19-20 sistemul de decorații al statelor europene crește exponențial, medaliile și chiar ordinele încep să

⁵¹ Matikkala 2008; Boulton 1987; Ihl 2007; Smith 2008.

⁵² Wodey 2004, p. 269.

⁵³ Monitorul 1877, p. 3491.

⁵⁴ Collins 2000, p. 27.

fie acordate pe scară largă și celor care nu aparțineau elitei. Numărul mare de însemne diferite, ierarhia lor complexă, au impus o reglementare mult mai strictă a formei, dimensiunilor și modalităților de purtare. Aceste mutații au făcut ca însemnul decoratiei să devină principala formă prin care cel decorat își făcea cunoscută recompensarea.

Concluzii

În concluzie, decorațiile sunt un subiect mai profund și complex decât lasă să se vadă forma lor materială. Încărcătura simbolică cu care aceste însemne sunt investite în momentul conferirii s-a transformat în timp în valoare istorică. Modul în care sunt percepute decorațiile de colecționari neglijează acest aspect, practicile de colecționare existente astăzi în România, în domeniul faleristicii, adesea au consecințe negative, conducând la dezmembrarea loturilor de decorații aparținând aceleiași persoane și adesea chiar la pierderea istoriei însemnului respectiv. Acesta devine, dintr-un obiect unic, asociat cu faptele și meritele unei anumite persoane, o piesă standardizată și interșanjabilă.

Este necesar un efort de educare a colecționarilor, pentru ca ei să devină acel auxiliar indispensabil activității instituționale de păstrare a patrimoniului istoric. Peste tot în lume eforturile colecționarilor – nu doar în domeniul faleristicii – au permis adesea păstrarea a numeroase artefacte istorice pe care instituțiile statului nu au putut sau nu au considerat necesar să le conserve. În privința ordinelor și medaliilor, Marea Britanie oferă exemplul cel mai interesant de bune practici, e adevărat ajutată și de numărul foarte mare de însemne gravate cu numele recipientului încă de la conferire și de un sistem excepțional de arhive, ceea ce ușurează efortul de reconstituire a dimensiunii istorice asociate decorației.

Decorațiile vor rămâne obiecte care atrag prin caracteristicile lor materiale, tocmai de aceea este important să deplasăm accentul către dimensiunea lor instituțională și istorică. În fond, eroismul pe câmpul de luptă, meritele de orice fel, serviciile aduse statului sunt, pentru societate, mult mai important decât câteva grame de metal prețios sau finețea execuției. Evidențierea acestei dimensiuni a decorației ne va permite să perpetuăm funcția pentru care ele au fost conferite: recunoașterea faptelor acelor dintre înaintașii noștri care, ca să folosesc un termen de epocă „au binemeritat de la patrie”.

BIBLIOGRAFIE

Anexa 1937, *Anexa nr. 123 promulgată prin Î.D.R. nr. 4031 din 26 noiembrie 1937, Conferiri de ordine și medalii, [Conferirea Ordinelor și Medaliei Naționale în timp de războiu ofițerilor și gradelor inferioare]*, *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 279, 2 decembrie 1937, p. 9286-9287.

Anexa 1941, *[Anexa nr. 135] promulgată prin Î.D.R. nr. 1932 din 30 iunie 1941, Modificare Î.D.R. nr. 4031 din 1937, cu privire la modul de conferire al decorațiunilor de război*, în *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 158, 7 iulie 1941, p. 3844-45.

Anexa 1942, *Anexa nr. 66 promulgată prin Î.D.R. nr. 1014 din 1 aprilie 1942, Instituirea medaliei comemorative „Cruciada Împotriva Comunismului”*, în *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 88, 16 aprilie 1942, p. 2940-2941.

Anexa 1944, *Anexa nr. 23 promulgată prin Î.D.R. nr. 2885 din 27 octombrie 1943, Instituirea Medaliei Ostașilor Basarabeni și Bucovineni*, în *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 023, 28 ianuarie 1944, p. 583-584.

Anuarul 1908, *Anuarul armatei române pe anul 1908*, F. Göbl Fii, București, 1908.

Anunț 1914, *Anunț al Ministerului Afacerilor Străine, Cancelaria Ordinilor*, (fără număr, fără dată), *[Privitor la portul decorațiilor neconform cu regulamentele și la portul ilegal al panglicii fără însemn în cadrul altor distincții decât ordinele]*, în „*Monitorul Oficial al României*”, nr. 283, 19 martie 1914, p. 13180.

Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond M.A.E. – Cancelaria Ordinilor, dosar 571/1877, f. 84.

Boboescu, Emil 2022 *Plăcile și baretele de decorații în uniforma militară românească. Partea I*, în *Tradiție, Istorie, Armată, Conferința Muzeului Militar Național Regele Ferdinand I, 15 octombrie 2021, ed. a VII-a*, București, Editura „Cetatea de Scaun” Târgoviște, 2022, p. 284-302.

Boulton, D'Arcy Jonathan Dacre 1987, *The Knight of the Crown. The Monarchical Orders of Knighthood in Later Medieval Europe 1325-1520*, Boydell, Woodbridge.

Carter, Thomas 1851, *Medals of the British Army, and how they were won*, Groombridge and Sons, London.

Carter, Thomas; Long, W. H. 1893, *Medals of the British Army, and how they were won. Revised enlarged, and continued to the present time*, Norie and Wilson, Londra.

Câlția, Simion 2013, *Décorations et discours politique pendant le règne de Charles Ier*, în *Penser le XIXe siècle. Nouveaux chantiers de recherche*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 223-252.

Câlția, Simion 2022a, *Decorațiile României. Legi, decrete, hotărâri și alte acte normative. Volumul I, 1860-1930*, Editura Universității din București, București.

Câlția, Simion 2022b, *Decorațiile României. Legi, decrete, hotărâri și alte acte normative. Volumul II, 1930-1947*, Editura Universității din București, București.

Chefdebien, Anne de; Coullaré, Béatrice; Vergennes, Charles-Philippe de; Wodey, Laurence 2005, *L'insigne de l'honneur de la Légion à l'étoile : éléments d'histoire des insignes impériaux de la Légion d'honneur, 1802-1815*, Société des amis du musée national de la Légion d'honneur et des ordres de chevalerie, [Paris].

Circulara 1942, *Circulara nr. 95560 din 18 februarie 1942, Ordin general nr. 223 din 11 februarie 1942*, *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 48, 25 februarie 1942, p. 1308.

Colchester, C. A. 1861, *The diary and correspondence of Charles Abbot, Lord Colchester, speaker of the House of commons, 1802-1817*, London, John Murray.

Collins, Hugh E. L. 2000, *The Order of the Garter, 1348-1461. Chivalry and Politics in Late Medieval England*, Oxford Oxford University Press, Oxford, 2000.

Decretul 1877, *Decret Domnesc nr. 1108 din 10 mai 1877, Lege [pentru înființarea ordinului „Steaua României”]*, în *Monitorul Oficial al României*, nr. 107, 12 mai 1877, p. 3159-60.

Decretul 1878, *Decret Domnesc nr. 330, din 18 Februarie 1878, Regulament suplimentar la cel din 28 iunie 1877, pentru aplicarea legii relativă la instituirea ordinului „Steaua-României”*, în *Monitorul Oficial al României*, nr. 40, 19 februarie 1878, p. 1061.

Decretul 1906, *Î.D.R. nr. 5384 din 28 decembrie 1905, Regulamentul pentru instituirea „Medaliei Jubilar Carol I”*, în *Monitorul Oficial al României*, nr. 218, 1 ianuarie 1906, p. 7426-29.

Decretul 1913, *Î.D.R. nr. 6471 din 25 noiembrie 1913, Regulamentul pentru instituirea crucei „Meritul Sanitar”*, în *Monitorul Oficial al României*, nr. 191, 26 noiembrie 1913, p. 8401-02.

Decretul 1916, *Î.D.R. nr. 2968 din 26 septembrie 1916, [Înființarea ordinului „Mihai Viteazul”]*, în *Monitorul Oficial al României*, nr. 144, 28 septembrie 1916, p. 6441.

Decretul 1918a, *Î.D.R. nr. 851 din 9 aprilie 1918*, în *Monitorul Oficial al României*, nr. 10, 12 aprilie 1918, p. 131.

Decretul 1918b, *Î.D.R. nr. 1744 din 8 iulie 1918 [Înființarea medaliei „Crucea comemorativă a războiului 1916-1918”]*, în *Monitorul Oficial al României*, nr. 86, 10 iulie 1918, p. 1258-1259.

Decretul 1919, *Î.D.R. nr. 4690 din 6 noiembrie 1919, [Decret-lege privitor la adăugarea baretelor „Dunărea”, „1818” și „1919”, „Crucii Comemorative a Primului Război Mondial”]*, în *Monitorul Oficial al României*, nr. 170, 16 noiembrie 1919, p. 9596.

Decretul 1920, *Î.D.R. nr. 3267 din 6 august 1920, [Înființarea baretei „Siberia” a „Crucii Comemorative a Primului Război Mondial”]*, în *Monitorul Oficial al României*, nr. 199, 10 decembrie 1920, p. 7916-7917.

Decretul 1927, **Î.D.R. nr. 690 din 9 martie 1927, [Instituirea baretei „Italia” a „Crucii Comemorative a primului Război Mondial”]**, *Monitorul Oficial al României*, nr. 161, 23 iulie 1927, p. 10026.

Decretul 1942, **Î.D.R. nr. 2036 din 16 iulie 1942, Completarea decretului-lege Nr. 1.014 din 1942, relativ la înființarea medaliei comemorative „Cruciada împotriva Comunismului”**, în *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 179, 4 august 1942, p. 6549.

Decretul 1943, **Î.D.R. nr. 1786 din 26 iunie 1943**, în *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 178, 2 august 1943, p. 6782.

Gritzner, Maximilian 1893, ***Handbuch der Ritter- und Ördienstorden aller Kulturstaaten der Welt: innerhalb des XIX. Jahrhunderts: auf Grund amtlicher und anderer zuverlässiger***, Leipzig, Verlagsbuchhandlung von J. J. Weber.

Guimarães, Christophe 2014, ***L'Ordre royal et militaire de Saint-Louis, 1693-1830: abrégé historique suivi de ses lettres, sceaux, croix, médailles commémoratives et jetons***, [Montluçon].

Ihl, Olivier 2007, ***Le Mérite et la République. Essai sur la société des émules***, Gallimard, Paris.

Lawrence-Archer, J. H. 1887, ***The orders of chivalry: from the original status of the various orders of Knighthood, and other sources of information***, London, W. H. Allen and Co.

Legea 1940, ***Legea nr. 514 promulgată prin Î.D.R. nr. 3067 din 6 septembrie 1940, Investirea d-lui General Ion Antonescu, președintele Consiliului de Miniștri, cu depline puteri, pentru conducerea Statului Român***, în *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 206 bis, 6 septembrie 1940, p. 5275.

Marinescu, Floricel 1974, ***Modificările survenite la sistemul de decorații românești în deceniul patru al secolului XX - I***, în *Studii și material de muzeografie și istorie militară*, Muzeul Militar Central, București, , tom 7-8 / 1974-1975 p. 235-262.

Marinescu, Floricel 1976, ***Modificările survenite la sistemul de decorații românești în deceniul patru al secolului XX - II***, în *Studii și material de muzeografie și istorie militară*, Muzeul Militar Central, București, tom 9, p. 138-161.

Marinescu, Floricel 1980, ***Proiecte de decorații românești neinstituie***, în *Studii și materiale de muzeografie și istorie militară*, nr. 13, p. 290-295.

Matikkala, Antti 2008, ***The Orders of Knighthood and the Formation of the British Honours System, 1660-1760***, Boydell, Woodbridge.

Ministerul 1906a, Ministerul Afacerilor Străine, Cancelaria ordinelor, Anunț (fără număr), 12 septembrie 1906, **[Interzicerea lustruirii „Medaliei Jubiliare Carol I”]**, în *Monitorul Oficial al României*, nr. 136, 16 septembrie 1906, p. 5060.

Ministerul 1906b, Ministerul Afacerilor Străine, ***circulara nr. 27.495/906 din 18 decembrie 1906 [Interdicția de a purta panglica separată de însemn sau rozetă la butonieră pentru distincțiile care nu sunt ordine]***, în *Monitorul Oficial al României*, nr. 213, 21 decembrie 1906, p. 7950.

Ministerul 1906c, Ministerul Afacerilor Străine, Cancelaria ordinelor, Anunț nr. 9968, fără dată. [*Interdicție de a fabrica „Medalia Jubiliară de 40 de ani de domnie ai Regelui Carol I” fără autorizația Ministerului Afacerilor Străine*], în *Monitorul Oficial al României*, nr. 35, 16 mai 1906, p. 1301.

Ministerul 1906d, Ministerul Afacerilor Străine, circulara nr. 27.494/906 din 18 decembrie 1906 [*Obligația comercianților de decorații de a furniza numai însemne și panglici conforme cu statutele și de a fi autorizați de Ministerul Afacerilor Străine*], în *Monitorul Oficial al României*, nr. 213, 21 decembrie 1906, p. 7950.

Monitorul 1877, *Monitorul Oficial al României*, nr. 120, Duminica 29 Mai (10 Iunie) 1877, p. 3491.

Monitorul 1944a, *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 33, 9 februarie 1944, p. 1029-1030.

Monitorul 1944b, *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 79, 3 aprilie 1944, p. 3253-3254.

Monitorul 1944c, *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 248, 26 octombrie 1944, p. 6879-6880.

Monitorul 1945a, *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 130, 11 iunie 1945, p. 4862-4864.

Monitorul 1945b, *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 093, 21 aprilie 1945, p. 3332-3335;

Nicholas, H. N. 1842, *History of the Orders of Knighthood of the British Empire; of the Order of the Guelphs of Hanover; and of the Medals, Clasps, and Crosses conferred for Naval and Military Services*, John Hunter, Londra.

Nimmergut, Jörg 1977, *Deutschland-Katalog. Orden und Ehrenzeichen 1800 – 1945*, München.

Nimmergut, Jörg 1979, *Deutsche Orden*, Heyne Verlag, München.

Nimmergut, Jörg 1981, *Battenberg Antiquitäten-Kataloge. Orden Europas*, Battenberg Verlag, Augsburg.

Nimmergut, Jörg 1985, *Deutschland-Katalog. Orden & Ehrenzeichen von 1800-1945*, J. Nimmergut, München.

Nimmergut, Jörg 1991, *Battenberg Antiquitäten-Kataloge. Orden Europas*, Battenberg Verlag, Augsburg.

Nimmergut, Jörg 1992, *Deutschland-Katalog. Orden & Ehrenzeichen von 1800-1945*, Nimmergut, München.

Nimmergut, Jörg 1997a, *Battenberg Antiquitäten-Kataloge. Orden Europas*, Battenberg Verlag, Augsburg.

Nimmergut, Jörg 1997b, *Deutsche Orden und Ehrenzeichen bis 1945*, Zentralstelle für Wissenschaftliche Ordenskunde, München.

Nimmergut, Jörg 2003, *Orden Europas - Ein Sammlerbuch*, Weltbild, Augsburg.

Nimmergut, Jörg 2007, *Orden Europas Sammlerträume. Übersichtskatalog mit aktuellen Marktpreisen*, Battenberg, Regensburg.

Nimmergut, Jörg 2008, *Deutsche Orden und Ehrenzeichen 1800 – 1945*, Battenberg, Regenstauf.

Nimmergut, Jörg; Scharfenberg, Gerd 2010, *Deutsche Orden und Ehrenzeichen 1800 – 1945*, Battenberg, Regenstauf.

Nimmergut, Jörg; Nimmergut, Anke 2012, *Deutsche Orden und Ehrenzeichen 1800 – 1945*, Battenberg, Regenstauf, cu ediții succesive în 2014, 2017, 2019 și 2021.

Nimmergut, Jörg; Nimmergut, Anke; Autengruber, Michael 2023, *Deutsche Orden und Ehrenzeichen 1800 – 1945*, Battenberg, Regenstauf.

Regulamentul 1930, *[Regulamentul nr. 27] promulgat prin Î.D.R. nr. 2533 din 30 iunie 1930, Regulament pentru punerea în aplicare a legii relativă la instituirea ordinului „Ferdinand I” și a medaliei „Ferdinand I”*, în *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 149, 8 iulie 1930, p. 5186-5188.

Regulamentul 1932, *[Regulamentul nr. 34] promulgat prin Î.D.R. nr. 1590 din 9 mai 1932, Regulamentul legii ordinelor naționale române*, în *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 161, 12 iulie 1932, p. 4266-4269.

Regulamentul 1938, *Regulamentul legii ordinelor și medaliilor naționale, conferite în timp de războiu, promulgat prin Î.D.R. nr. 4354 din 19 decembrie 1938*, în *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 297, 21 decembrie 1938, p. 6070-6109.

Regulamentul 1939, *Regulament pentru modificarea art. 1, 2 și 3 din regulamentul legii Ordinelor și Medaliilor Naționale conferite în timp de războiu*, promulgat prin Î.D.R. nr. 716 din 10 februarie 1939, în *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 36, 13 februarie 1939, p. 734-736.

Regulamentul 1940, *Regulamentul legii Ordinului militar de război „Mihai Viteazul”, promulgat prin decretul nr. 3709 din 6 noiembrie 1940*, în *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 261, 7 noiembrie 1940, p. 6357-6359.

Regulamentul 1941, *Regulament pentru modificarea articolelor 1, 2 și 3 din regulamentul legii Ordinelor și Medaliilor Naționale, conferite în timp de războiu*, promulgat prin Î.D.R. nr. 2787 din 8 octombrie 1941, în *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 246, 16 octombrie 1941, p. 6320. Republicat, *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 258, 30 octombrie 1941, p. 6688-6689.

Regulamentul 1942, *Regulamentul nr. 27 promulgat prin Decretul nr. 2391 din 14 august 1942, Regulamentul pentru aplicarea Legii Vănilor*, în *Monitorul Oficial al României*, partea I, nr. 189, 15 august 1942, p. 6795-6860.

Regulamentul 1944, *Regulament pentru punerea în aplicare a înaltului decret relativ la instituirea Ordinului Militar „Mihai Viteazul” cu spade*, promulgat prin Î.D.R. nr. 2032 din 28 octombrie 1944, în *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 258, 6 noiembrie 1944, p. 7188-89.

Regulamentul 1945, *Regulamentul nr. 11, promulgat prin Î.D.R. nr. 2476 din 7 august 1945, Regulamentul legii pentru înființarea Ordinului Militar „Mihai Viteazul” cu spade*, în *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 178, 8 august 1945, p. 6883-86 și rectificarea din „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 232, 11 octombrie 1945, p. 8860.

Ruo, Raffaele 1832, *Saggio storico degli ordini cavallereschi antichi e moderni, estinti ed esistenti istituiti nel Regno delle Due Sicilie*, Societa Filomatica.

Schoonebeeck, Adriaan 1699, *Histoire de tous les ordres militaires ou de chevalerie, contenant leurs institutions, leurs cérémonies, leurs pratiques, leurs principales actions & les vies des Grands-mâtres, avec leurs vêtements, leurs armes & leurs devises, gravées en cuivre. Première partie*, Amsterdam.

Schultze, H. 1855, *Chronique de tous les ordres de chevalerie et marques d'honneur accordés par des souverains et des régences avec les dessins des décorations. Chronik sämtlicher bekannten Ritter-Orden und Ehrenzeichen, welche von Souverainen und Regierungen verliehen werden, nebst Abbildungen der Decorationen*, Berlin.

Smith, M. C. 2008, *Awarded for Valour. A History of the Victoria Cross and the Evolution of the British Concept of Heroism*, Palgrave, Houndmills, 2008.

Trost, L. J. 1910, *Ritter- und Verdienst-Orden, Ehrenzeichen und Medaillen alle Souveräne und Staaten seit Beginn des XIX. Jahrhunderts*, Wilhelm Braumüller, Wien und Leipzig.

Williamson, Gordon 1984, *The Iron Cross. A History 1813-1957*, Blanford Press, Poole.

Wodey, Laurence 2004, *L'honneur: signe et insigne. La création de l'insigne de la Légion d'honneur (1802-1804)*, în *Du sentiment de l'honneur à la Légion d'honneur. Actes du colloque de Boulogne-sur-Mer des 17 et 18 mai 2004*, număr special din *La Phalère, Revue européenne d'histoire des ordres et décorations*, nr. 5, 2004, p. 267-293.

Legenda Imaginilor:

Imaginea 1: Ordinul Steaua României cu două rânduri de spade, avers.

Imaginea 2: Ordinul Steaua României model 1932, pentru militari pe timp de pace.

Imaginea 3: Ordinul Steaua României model 1938, pentru militari pe timp de război.

Imaginea 4: Regele Ferdinand I – se poate observa bareta compactă, cu numeroase decorații. Prima decorație montată în baretă este ordinul Mihai Viteazul clasa a III-a.

Imaginea 5: Regele Ferdinand I – se disting ordine în grad de cavaler și cruci de război prinse individual pe piept, primul la începutul rândului este din nou ordinul Mihai Viteazul clasa a III-a.

Imaginea 6: Baretă de decorații, avers.

Imaginea 7: Baretă de decorații, revers. Se poate vedea că decorațiile nu puteau fi scoase din baretă fără a o dezasambla.

